

Anna Szwed-Walczak*

**JAN RYSZARD SIELEZIN, METODOLOGIA BADAŃ
SPOŁECZNYCH. DEFINICJE, TERMINY, POJĘCIA,
WYDAWNICTWO POLIGRAFIA AD REM,
JELENIA GÓRA 2021, 248 SS.**

Książka autorstwa Jana Ryszarda Sielezina ukazała się w 2021 r. nakładem Wydawnictwa Poligrafia AD REM. Wpisuje się ona w realizowane przez Autora badania dotyczące metodologii nauk społecznych¹, ze szczególnym uwzględnieniem nauk o polityce i administracji. Uzupełnia zatem lukę w literaturze przedmiotu² związaną z procedurami, metodami i technikami badawczymi stosowanymi w naukach o polityce i administracji³ oraz

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: anna_szwed@poczta.fm, ORCID: 0000-0002-9878-1401.

¹ Zob. J.R. Sielezin, *Badania źródłoznawcze w politologii: wybrane zagadnienia metodologiczne*, Wrocław 2010; *idem*, *Krytyka naukowa, ale jaka? O rzemiośle recenzenta nauk humanistycznych* [w:] *Współczesna teoria i nauka badań społecznych i humanistycznych*, t. 2, red. J. Juchnowski, R. Wiszniowski, Toruń 2013; *idem*, *Biografistyka – perspektywy rozwoju i ograniczenia. Aspekt metodologiczny i źródłoznawczy* [w:] *W kręgu historii i archiwistyki*, red. J.R. Sielezin, Jelenia Góra 2015; *idem*, *Wieloznaczność pojęcia „fakt” jako wyznacznik przedmiotu badań w naukach społecznych i humanistycznych* [w:] *Studia metodologiczne z nauk społecznych*, red. J.R. Sielezin, Wrocław 2018; *idem*, *Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy*, „Facta Simonides”, 2020, nr 1.

² Należy zaznaczyć, że w 2016 r. ukazała się w wolnym dostępie publikacja pt. *Metodologia badań politologicznych*, będąca efektem współpracy grupy badaczy i badaczek: Romana Bäckera, Lucyny Czechowskiej, Grażyny Gadomskiej, Joanny Gajdy, Karoliny Gawron-Tabor, Marii Giedź, Dominiki Kasprowicz, Magdaleny Matei, Bartosza Płotka, Joanny Rak, Aleksandry Sekleckiej, Wiktora Szewczaka, Marii Winławskiej, Jagody Wojciechowskiej. Badaczki i badacze wyjaśniają w niej etapy i elementy procesu badawczego. Jak wskazali autorzy: „Jest ona skierowana nie tylko do studentów politologii, zarówno studiów licencjackich, jak i magisterskich, ale przede wszystkim do tych, którzy chcą rozpocząć rzetelną pracę badawczą. Szczególnie zostały uwzględnione potrzeby wszystkich tych, którzy aplikują o granty badawcze”, *ibidem*, s. 7.

³ Dotychczas głównymi podręcznikami metodologicznymi dla politologów były: *Metodologiczne i teoretyczne problemy nauk politycznych*, red. K. Opalek, Warszawa

wyjaśnia stosowane w nich terminy. Publikacja stanowi kompendium wiedzy dla osób realizujących projekty badawcze i przygotowujących prace naukowe. Pomaga zrozumieć siatkę kategoryzacyjno-pojęciową właściwą dla dyscypliny naukowej. Wartością dodaną są także wybrane i skrupulatnie wyjaśnione koncepcje badawcze. Recenzowaną pracę można zaklasyfikować do dzieł rzetelnych, obiektywnych, ale też jej zaletą jest klarowność wywodu. Autor zawiłe sformułowania tłumaczy choćby poprzez odwołanie się do egzemplifikacji. Publikację można bez wątpienia polecić jako ważną pozycję naukową zarówno doświadczonym badaczom, jak i adeptom nauki.

Zauważyć należy, że metodologia jest fundamentem nauki i sprawia, że procesy o charakterze poznawczym zyskują miano prawomocnych, a efekty badań są sprawdzalne, wiarygodne i w miarę zobiektywizowane⁴. Wdrożenia „technicznej trajektorii badań” ogranicza subiektywizm podmiotu realizującego projekt badawczy⁵. Z tego powodu wiedza z zakresu metodologii stanowi pierwszy etap w przygotowywaniu się do podjęcia działalności naukowej, w czym bez wątpienia pomoże książka *Metodologia badań społecznych. Definicje – terminy – pojęcia*. Autor w przedmowie opracowania zaznaczył: „Nie ma potrzeby przekonywać, że przestrzeganie zasad obiektywnego «uprawomocnienia przypuszczeń» i podkreślenie doniosłości kwestii metodologicznych i pragmatycznych wiąże się też z weryfikacją praw i teorii w nauce i będzie pomocna w ściślejszym powiązaniu poszczególnych dyscyplin badawczych w obszarze nauk społecznych” (s. 3).

1975; A.J. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 1995; M. Chmaj, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 1996; A. Łuszczynski, *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*, Rzeszów 2005; M. Surmaczyński, *Podstawowe problemy metodologiczne nauk społeczno-politycznych*, Wrocław 2010; J.B. Johnson, H.T. Reynolds, J.D. Mycoff, *Political science research methods*, California, London, New Delhi, Singapore 2020; *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsh, G. Stoker, Kraków 2006; *Encyklopedia politologii*, t. 1: *Pojęcia, teorie, metody*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Warszawa 2016. Do nich należy zaliczyć także monografie dotyczące szeroko pojętych nauk społecznych: E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004; J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2010; S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2012; J.W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Kraków 2013.

⁴ Max Weber twierdził, że w naukach społecznych już sam wybór przedmiotu badań czy zakres badań są wynikiem perspektywy postrzegania świata przez samego badacza (efektem jego systemu wartości, ale też uwarunkowań społecznych i kulturowych). *Idem*, *Obiektywność poznania w naukach społecznych* [w:] *Problemy socjologii wiedzy*, wybór A. Chmielecki, S. Czerniak, J. Niżnik, S. Rainko, Warszawa 1985, s. 64–75.

⁵ R. Usher, I. Bryant, R. Johnston, *Podmiot poznający w badaniach edukacyjnych*, „Terażniejszość – Człowiek – Edukacja”, 2001, nr 2, s. 14–15.

Recenzowana praca zawiera 487 alfabetycznie ułożonych haseł o zróżnicowanej szczegółowości, a także 9 odsyłaczy. Hasła w większości (471) zostały uzupełnione o literaturę przedmiotu. Kwerenda (zakończona w 2020 r.) objęła publikacje amerykańskie, angielskie, francuskie, polskie (w zdecydowanej większości), szwedzkie. Książka stanowi kompendium wiedzy z zakresu przygotowania do realizowania badań w naukach społecznych, szczególnie w naukach o polityce i administracji, ale także można z niej skorzystać, przygotowując projekty badawcze osadzone w naukach o komunikacji społecznej i mediach (choć w tym zakresie można byłoby jeszcze uzupełnić wykaz haseł).

W książce wyjaśnione zostały różnice pomiędzy wiedzą będącą efektem dedukcji a tą pozyskaną w procesie indukcji. W sposób niezwykle klarowny Autor dokonuje dyferencjacji wnioskowania apriorycznego i aposteriorycznego (s. 4). Wyszczególnia subdyscypliny użyteczne dla politologii i socjologii. Przywołuje też różne stanowiska i kierunki filozoficzne, nurty, orientacje oraz podejścia badawcze, a także teorie i doktryny istotne z perspektywy badań politologicznych. Ukazuje także specyfikę szkół badawczych: chicagowskiej, frankfurckiej i lwowsko-warszawskiej.

Zaletą opracowania są zdefiniowane w przystępny sposób pojęcia stosowane w metodologii naukowej, jak np. aksjomat, postulat, antynomia, antyteza, asocjacja, artefakt, cecha charakterystyczna, cecha statystyczna, continuum, cytat, dane, definicja, desygnat, differentia specifica, dowodzenie, eksplanacja, eksplikacja, falsyfikacja, funktor, generalizacja, hipoteza, model, nazwa, termin, ocena, paradoks, paradygmat naukowo-metodologiczny, pojęcie, postulat badawczy, problem badawczy, pytania badawcze, terminy i ich rodzaje, teorie, teza, twierdzenie, typologia, uogólnienia, uzasadnienie, wskaźnik, wyjaśnienie, zmienne. Autor wyszczególnił i opisał czynności badawcze oraz elementy procesu badawczego, m.in.: dobór próby, pomiar, interpretacja faktów i zdarzeń, porządkowanie faktów, kategoryzacja, klasyfikacja, konceptualizacja badań, segregację źródeł, selekcję materiału, wnioskowanie.

W recenzowanej monografii niezwykle transparentnie rozróżniono narzędzia (np. skala, test), techniki (np. ankieta, obserwacja) i metody badawcze. Dość dużo miejsca Autor przeznaczył na omówienie metod badawczych. W perspektywie ogólnej scharakteryzował metody ilościowe i jakościowe, wykazując ich podobieństwa, różnice, główne założenia. W ujęciu szczegółowym zaś ukazał metody popularne w naukach o polityce i administracji, m.in.: analiza danych, diachroniczna, dokumentów osobistych, historyczno-porównawcza, instytucjonalno-prawna, analiza korelacji, metody ankietowe, komparatystyka, metoda behawio-

ralna, biograficzna, decyzyjna, historyczno-politologiczna, indukcyjna, monograficzna, porównawcza, systemowa, sondaż. Każda z metod została ukazana z perspektywy elementów składowych oraz obszaru badawczego, a więc jej zastosowania. Pojawia się także hasło „analiza ilościowa”, jednakże Autor odsyła czytelnika do „analizy ilościowo-jakościowej”. Ten sam schemat zastosowano do hasła „analiza jakościowa”, przy którym pojawia się odsyłacz do metody ilościowo-jakościowej. Warto byłoby potraktować metody odrębnie i rozszerzyć katalog haseł, definiując zarówno analizę treści, jak i analizę zawartości⁶.

W książce wyróżniono rodzaje badań według kryterium realizacji głównego celu, np. badania eksplanacyjne, ewaluacyjne, pilotażowe, pollingowe, porównawcze. Istotne jest także wykazanie „pułapek metodologicznych”, w które może „wpaść” badacz. W opracowaniu można zapoznać się z rodzajami i charakterystyką błędów popełnianych w postępowaniu badawczym zarówno na poziomie konceptualizacji, jak i operacjonalizacji badań.

Autor zadbał także o przywołanie i zdefiniowanie rodzajów źródeł, akcentując archiwalia, egodokumenty i prasę. W pracy scharakteryzowano cechy stylu wypowiedzi naukowej oraz języka naukowego.

Część zawartych w opracowaniu haseł można też potraktować jako wskazówki realizacji badań, poczynając od przygotowania do podjęcia badań, następnie działań związanych z ich wykonywaniem, po mankamenty i zastosowanie w poszczególnych dyscyplinach naukowych, np. językoznawstwie, socjologii, politologii, historii.

W książce zostały zdefiniowane zarówno szersze kategorie, jak np. badania naukowe – procedury badawcze – etapy ich realizacji, dyskurs, rodzaje metodologii, dyscypliny naukowe, organizacja pracy naukowej, projekt badań, strategia badań w naukach społecznych, techniki badawcze, metody badawcze, jak i szczegółowe elementy projektu naukowego i procesu badawczego. Zdefiniowane hasła wykraczają poza ramy zawarte w podtytule opracowania.

Tom został napisany zrozumiałym, przystępnym i jednoznacznym językiem. Mankamentem opracowania jest jednak brak wykazu zdefiniowanych haseł, który ułatwiłby dotarcie do poszukiwanych treści. Dobrze byłoby także uzupełnić książkę o indeks nazwisk.

⁶ Zob. szerzej: W. Pisarek, *O mediach i języku*, Kraków 2007, s. 62; M. Kafel, *Pracoznawstwo. Wstęp do problematyki*, Warszawa 1969; J. Kołodziej, *Analiza zawartości mediów* [w:] *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006, s. 6–8; L. Taylor, A. Willis, *Medioznawstwo. Teksty, instytucje i odbiorcy*, Kraków 2006; R.D. Wimmer, J.R. Dominick, *Mass media. Metody badań*, Kraków 2008; *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, red. A. Szymańska, M. Lisowska-Magdżiarz, A. Hess, Kraków 2018.

W przygotowywaniu monografii została wykorzystana bogata literatura przedmiotu, również zagraniczna. Autor nie ograniczył się do prac politologicznych, można dostrzec choćby opracowania medioznawcze, historyczne, socjologiczne, psychologiczne, językoznawcze. Ponadto na uznanie zasługuje szeroka baza źródłowa.

Zaletą monografii jest mocne osadzenie badań na gruncie nauk o polityce i administracji. Stanowi zatem ona cenny wkład w rozwój dyscypliny, który, jak pisał Stanisław Ossowski, jest jednym z obowiązków pracownika nauki⁷. Publikację szczególnie należy polecać adeptom nauki, może być pomocna w zajęciach seminaryjnych, ale też w przygotowaniu i realizacji projektów badawczych.

Bibliografia

- Bäcker R. i in., *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2016 [online].
- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, przeł. W. Betkiewicz, Warszawa 2004.
- Chmaj M., Żmigrodzki M., *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 1996.
- Chodubski A.J., *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 1995.
- Creswell J.W., *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Kraków 2013.
- Encyklopedia politologii*, t. 1: *Pojęcia, teorie, metody*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Warszawa 2016.
- Johnson J.B., Reynolds H.T., Mycoff J.D., *Political science research methods*, California, London, New Delhi, Singapore 2020.
- Kafel M., *Prasoznawstwo. Wstęp do problematyki*, Warszawa 1969.
- Kołodziej J., *Analiza zawartości mediów* [w:] *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006.
- Łuszczynski A., *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*, Rzeszów 2005.
- Metodologiczne i teoretyczne problemy nauk politycznych*, red. K. Opalek, Warszawa 1975.
- Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, red. A. Szymańska, M. Lisowska-Magdziarz, A. Hess, Kraków 2018.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2012.
- Ossowski S., *O osobliwościach nauk społecznych*, Warszawa 1983.
- Pisarek W., *O mediach i języku*, Kraków 2007.
- Sielezin J.R., *Badania źródłoznawcze w politologii: wybrane zagadnienia metodologiczne*, Wrocław 2010.
- Sielezin J.R., *Biografistyka – perspektywy rozwoju i ograniczenia. Aspekt metodologiczny i źródłoznawczy* [w:] *W kręgu historii i archiwistyki*, red. J.R. Sielezin, Jelenia Góra 2015.
- Sielezin J.R., *Krytyka naukowa, ale jaka? O rzemiośle recenzenta nauk humanistycznych* [w:] *Współczesna teoria i nauka badań społecznych i humanistycznych*, t. 2, red. J. Juchnowski, R. Wiszniowski, Toruń 2013.

⁷ S. Ossowski, *O osobliwościach nauk społecznych*, Warszawa 1983, s. 225–228.

- Sielezin J.R., *Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy*, „Facta Simonides”, 2020, nr 1.
- Sielezin J.R., *Wieloznaczność pojęcia „fakt” jako wyznacznik przedmiotu badań w naukach społecznych i humanistycznych* [w:] *Studia metodologiczne z nauk społecznych*, red. J.R. Sielezin, Wrocław 2018.
- Surmaczyński M., *Podstawowe problemy metodologiczne nauk społeczno-politycznych*, Wrocław 2010.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2010.
- Taylor L., Willis A., *Medioznawstwo. Teksty, instytucje i odbiorcy*, Kraków 2006.
- Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsh, G. Stoker, Kraków 2006.
- Usher R., Bryant I., Johnston R., *Podmiot poznający w badaniach edukacyjnych*, „Terazniejszość – Człowiek – Edukacja”, 2001, nr 2.
- Weber M., *Obiektywność poznania w naukach społecznych* [w:] *Problemy socjologii wiedzy*, wybór: A. Chmielecki, S. Czerniak, J. Niżnik, S. Rainko, Warszawa 1985.
- Wimmer R.D., Dominick J.R., *Mass media. Metody badań*, Kraków 2008.